

Missionair op z'n dorps

De omslag van een kerkelijke cultuur die berust op verplichting, fatsoen en gewoonte, naar een cultuur die gekenmerkt wordt door consumptie, is volgens Stefan Paas goed zichtbaar in de zeven casestudies die in dit nummer van *Handelingen* worden gepresenteerd. Kijkend met een missiologische blik ziet hij aanknopingspunten voor de missionaire praktijk en concludeert dat de weg vooruit ligt in een geleid proces, waarin gemeenten worden toegerust om zelf visie te vormen en experimenten in praktijk te brengen.

De kerk als ziekenhuis en als restaurant

Het christendom in Europa heeft zich altijd gekenmerkt door een verhouding tussen een toegewijde minderheid en een grote meerderheid die veel lossere of zelfs afwijzende staat tegenover het christelijk geloof. Dit patroon lijkt al heel oud te zijn, ondanks alle pogingen van kerken en overheden om hierin verandering aan te brengen. De Britse godsdienstwetenschapper Grace Davie ziet deze typische verhouding tussen minderheid en meerderheid terugkeren in twee verschillende religieuze 'economieën' die dominant zijn in Europa. De eerste 'economie' die zij beschrijft, wordt bepaald door 'public utility' – de kerk als nutsvoorziening. Dit systeem opereert op de basis van wat Davie 'vicarious religion' noemt, dat wil zeggen: een religie die door een actieve minderheid wordt uitgevoerd uit naam van een veel groter aantal 'nominale' gelovigen, die min of meer begrijpen wat er in de kerk gebeurt en die sympathiek staan tegen-

over de actieve minderheid die voor hen de kerk gaande houdt. Dit is de typisch volkskerkelijke structuur, waarvan de restanten in Nederland vooral nog op het platteland zichtbaar zijn: veel leden, relatief weinig actief betrokkenen, een zeker 'draagvlak' in de omgeving voor wat er in de kerk gebeurt, en een belangrijke rol voor de kerk bij hoogtijdagen.

Naast dit systeem en gedeeltelijk ermee overlappend vinden we echter een andere, nieuwere vorm van christelijke religiositeit die ook de actieve minderheid steeds meer kenmerkt. Davie spreekt hier over een vorm van betrokkenheid bij de kerk die zich kenmerkt door keuze (*consumption*) in plaats van verplichting (*obligation*). Europeanen die min of meer actief christen zijn, laten zich bij hun invulling daarvan veel minder dan vroeger leiden door sociale en maatschappelijke druk, een gevoel van 'zo hoort het'. In plaats daarvan wordt hun kerkelijke betrokkenheid gedreven door wat hen aantrekt en aanspreekt, door datgene wat hun

raakt ('*feel-good factor*'). Davie wijst er overigens op dat deze verschuiving van verplichting naar consumptie niet hoeft te wijzen op toenemende oppervlakkigheid. Mensen kunnen wel degelijk buitengewoon serieus ergens voor kiezen, op een bepaalde manier misschien nog wel meer dan voorheen.

Wel verandert de betrokkenheid bij de kerk. In het model van 'plaatsvervangende religie' lijkt de kerk nog het meest op een ziekenhuis, waarvoor

mensen wel willen betalen en waarmee zij een formeel lidmaatschap onderhouden, voor als

Tallose plekken in de wereld laten zien dat de kerk niet groot hoeft te zijn om te getuigen

de nood aan de man is. Maar zij komen er alleen als het echt nodig is. In het opkomende model van 'consumptie-religie' lijkt de kerk meer op een restaurant. Van een restaurant word je geen lid en je betaalt er niet voor als je er niet komt. Ook staat het je volkomen vrij om naar een ander restaurant te gaan of thuis te eten. Maar je kunt wel erg enthousiast zijn over je favoriete restaurant, je vrienden er mee naartoe nemen, je willen verdiepen in een traditionele keuken, en bereid zijn diep in de portemonnee te tasten voor een onvergetelijke culinaire ervaring. Deze consumptie van religie toont zich onder andere in de opkomst van evangelicale kerken, het groeiende bezoek van kathedraaldiensten en kerstnachtdiensten, en de explosief stijgende belangstelling voor bedevaarten, pelgrimages en retraites.

Deze twee modellen verschillen vooral van elkaar waar het de wijze van binding aan de kerk betreft. In het eerste model is die binding formeel, min of meer zoals mensen (al dan niet slapend) lid kunnen zijn van een vakbond

of politieke partij. Zulke formele banden hebben als kenmerk dat zij heel taai kunnen zijn, maar doorgaans weinig vuur genereren. In het tweede model is die binding meer emotioneel. Daardoor is zij kwetsbaarder voor maatschappelijke trends (een restaurant kan zomaar 'uit' zijn) en voor breuken in iemands biografie (zoals verhuizing of echtscheiding). Tegelijk kan zo'n binding ook heel intensief zijn, in elk geval gedurende bepaalde perioden in iemands leven.

Beide modellen hebben echter dit gemeen: zij gaan uit van een actieve religieuze minderheid

en een grote meerderheid die passief of latent religieus is. Dit wordt bevestigd door langlopende onderzoeken in Europa, die keer op keer aangeven dat kerkgang en orthodox-christelijke gelovigheid weliswaar teruglopen (al lijkt dit proces zich te stabiliseren in de meest seculiere landen), maar dat de meerderheid tegelijk niet overwegend atheïstisch is geworden.

Missiologische reflecties

Deze omslag van een kerkelijke cultuur die berust op verplichting, fatsoen en gewoonte naar een cultuur die gekenmerkt wordt door consumptie is goed zichtbaar in de zeven casestudies die in dit nummer van *Handelingen* worden gepresenteerd. Kijkend met een missiologische blik, noem ik een paar dingen die mij opvallen, waarbij ik commentaar toevoeg.

Krimp en restauratie

Eén van de gevolgen van de veranderde betrokkenheid bij de kerk is de terugloop van het ➤

lidmaatschap en groeiende onregelmatigheid in kerkgang. Mensen gaan zich meer consumptief verhouden tot de kerk. Zoals gezegd: dat betekent niet noodzakelijk dat hun betrokkenheid minder serieus of welgemeend is, maar hun gedrag verandert wel. Bovendien slijten gewoontevorming en vanzelfsprekende geloofsoverdracht af en dat vertaalt zich onder andere in minder leden en minder regelmatige bezoekers.

Begrijpelijk dat dit een reflex oproept bij kerken: impliciet of expliciet lijkt missionaire bezigheid vaak te gaan om het zoeken naar groei. Ook in sommige casestudies speelt dat een rol, vooral daar waar missionaire projecten door kritische volgers uit de gemeente ‘afgerekend’ worden op hun vermogen om mensen (weer) bij de kerk te krijgen. Zo krijgt ‘missionair’ zijn de smaak van restauratie, terug naar vroeger, toen de kerk nog vol zat – zonder dat we ons realiseren dat de samenleving toen totaal anders was dan nu.

Dit verlangen is verbonden met de zucht tot institutioneel behoud. Jezus zei weliswaar dat twee à drie mensen voor hem genoeg waren om erbij te zijn; de praktijk van veel kerken is dat zij toch eigenlijk twee- tot driehonderd mensen nodig hebben om de rekeningen te kunnen betalen en de commissies te bemensen. Ik heb niets tegen kerkgroei, integendeel. De kerk zal ergens haar menselijk kapitaal vandaan moeten halen en dat kan alleen door geboorten en bekeeringen. Maar de nuchterheid gebiedt te zeggen: kerkgroei vindt vooral plaats waar bevolkingsgroei is en economische dynamiek – zoals de grote steden. In een krimpend, ontgroenend en vergrijzend dorp met weinig werkgelegenheid

ligt – zelfs wanneer af en toe iemand zich aansluit – kerkgroei niet in de lijn der verwachting.

Wie alle missionaire activiteit beoordeelt op het aantal bekeringen dat het oplevert, heeft een te smalle opvatting van waartoe de kerk geroepen is in de wereld. Bovendien zit zo iemand waarschijnlijk te vast aan historisch gegroeide (dure, topzware) modellen van kerk-zijn, terwijl juist in de dorpen nieuwe vormen van kleinschalige, onderhoudsvriendelijke christelijke gemeenschap kunnen ontstaan: huiskamergemeenten, monastieke gemeenschappen, en dergelijke. Soms is het een bevrijding om verlost te worden van de last van een groot, oud gebouw en van de kerkelijke vergaderroutine. Er is op zichzelf natuurlijk niets mis met zulke zaken en zij kunnen van grote betekenis zijn voor de missie van de kerk, maar ik zie te veel kerken waar alle energie van een krimpende gemeente wordt opgeslokt door het draaiend houden van de commissies en het dicht houden van het dak. Talloze plekken in de wereld laten zien dat de kerk niet groot hoeft te zijn en ook niet hoeft te groeien om te getuigen van haar Heer en de komst van het Rijk. En uiteindelijk zullen belangstellende buitenstaanders zich ook meer aangetrokken voelen tot het christelijk geloof wanneer zij niet het vermoeden hebben dat zij gerekruteerd worden om een eerbiedwaardig instituut in leven te houden.

De eerste brief van Petrus spreekt over kleine, verstrooide christelijke gemeenschappen (zonder eigen gebouwen en betaalde dominees) als ‘vreemdelingen’ en ‘priesters’. De metafoor van ‘vreemdeling’ drukt iets uit van niet (langer) thuis zijn in de cultuur, die niet (meer) aan een touwtje hebben, weinig macht of invloed hebben. De priestermetafoor daarentegen drukt be-

< *La Défense, Parijs*

reflectie

HANDELINGEN 2015 | 2

trokkenheid op de omgeving uit, bemiddeling, heen-en-weer gaan tussen God en de wereld. Numerieke groei lijkt hier niet zo belangrijk te zijn, ook al is elke bekeerling meer dan welkom. Deze metaforen zijn mooie bouwstenen van een theologie voor kleine gemeenten in een niet-christelijke omgeving. Zo'n theologie is naar mijn idee hard nodig.

Niet structuren, maar mensen zijn missionair

Er is in alle casestudies sprake van een zekere bewustwording dat het 'zo niet langer kan'. De kerk zal zich actiever op de 'markt' moeten bewegen om in een vruchtbare relatie met haar omgeving te blijven. Mensen vinden niet meer vanzelf de weg. Bovendien is er concurrentie: mensen kunnen hun spirituele behoeften inmiddels op allerlei plekken vervullen. Dit besef uit zich in de praktijkverhalen op allerlei manieren: van het aanbrengen van bewegwijzering in het dorp tot en met creatieve events die als doel hebben de bekendheid van de kerk te vergroten.

Tegelijk valt mij op dat in bijna alle gevalbeschrijvingen de nadruk ligt op activiteiten en structuren. Daarin schemert een zekere obsessie door met maakbaarheid, alsof een gemeente missionair te maken is door nieuwe activiteiten te starten. Slechts in één casus gaat het, zij het terloops, over de *mensen* (vrijwilligers) die betrokken zijn bij een project. Ik lees daar de opmerking dat deze mensen enthousiast worden van het project rondom het Nieuws Huis, omdat het respons op lijkt te roepen uit de omgeving. Ook lijkt het weinig moeite te kosten om

überhaupt vrijwilligers te vinden voor dit werk, waarin toch een duidelijk getuigend, inhoudelijk element zit. Dit zegt iets over de aanwezige spiritualiteit in de gemeente. Er zijn hier bijvoorbeeld, zo blijkt uit de casus, gelovigen die bereid (en in staat!) zijn met een ander te bidden.

Hoe dan ook, het is belangrijk te benadrukken dat structuren en activiteiten nooit missionair zijn; alleen mensen zijn dat (Henning Wrogemann). Voorgangers die verlangen naar een meer missionaire gemeente doen er goed aan zoveel mogelijk tijd te steken in toerusting, bidden met mensen, het verbinden van Bijbel en dagelijks leven, geloofsopbouw en persoonlijke coaching. En laten zij vooral een goed voorbeeld

geven, door in het dorp aanwezig te zijn en het gesprek met medemensen te zoeken. Missionair

leiderschap is – zeker tegenwoordig – wat anders dan het bekwaam organiseren van activiteiten; het is investeren in mensen, hen helpen om getuige te zijn in woord en daad.

Impliciete missiologie

Wat missionair is, wordt vooral contextueel bepaald. Het hangt af van de eigen traditie en theologie, de vragen van de omgeving, enzovoort. Hoe komt dat tot uiting in deze dorpsgemeenten? In twee praktijkberichten lijkt het vooral te gaan om het aantrekkelijker of zichtbaarder maken van het eigen aanbod, bijvoorbeeld door meer variatie aan te brengen in de muziek en de pr beter te verzorgen. Een kerkgroeimodel lijkt daarbij leidend: meer mensen op zondag in de kerk krijgen. De onuitgesproken aanname daarbij is blijkbaar dat mensen niet naar de kerk

komen, omdat zij niet weten waar die te vinden is of omdat zij de muziek te ouderwets vinden.

Drie andere kerken zijn zich ervan bewust dat het lastig is voor mensen, zelfs voor mensen met belangstelling, om aansluiting te vinden bij het reguliere kerkelijke leven. Zij proberen een 'neutrale' plek te creëren voor ontmoeting en gesprek. In Droogveen is dat de Groenmarkt, in het Drentse dorp het Nieuws Huis en in het provinciestadje zijn dat de nieuwe thematische bijeenkomsten op de zondagmorgen. In het Nieuws Huis is meer sprake van intentionaliteit dan in de vooral dialogische zondagse bijeenkomsten. Er is over nagedacht hoe het Nieuws Huis ook een plaats kan zijn waar mensen verder geholpen worden om meer van het christelijk geloof te weten te komen. Daarvoor heeft men een zeker spectrum aan activiteiten ontwikkeld, terwijl er ook doorgroei- en verwijsmogelijkheden zijn. In de andere praktijkberichten komen we deze intentie niet met zoveel woorden tegen.

Tegenover het Nieuws Huis staat de gemeente op het eiland, waar men niet zozeer het kerkelijk aanbod op de straat brengt, maar via het concept 'radicale gastvrijheid' de buitenstaander in staat stelt diens aanbod in de kerk te brengen. Het doel was een dialoog op gang te brengen tussen het christelijk geloof en boeddhisme, maar de ervaring wees uit dat de 'ander' de kerk gebruikte voor een eigen missionair project. In een cultuur van consumptie moet een kerkelijk 'restaurant' niet te bescheiden zijn met het presenteren van de eigen keuken. Een zekere trots en overtuiging zijn nodig. In een gechristianiseerde samenleving kan men misschien verwachten dat mensen doen wat van hen ver-

wacht mag worden, als de kerk zich inschikkelijk opstelt. In een radicaal gepluraliseerde en geseculariseerde samenleving als de onze geldt: als jij je verhaal niet vertelt, doen anderen dat wel met hún verhaal. In die zin is dit concept van totale 'ontlediging' of 'pretentieloze presentie' verouderd. Het veronderstelt dat mensen ook zonder uitleg wel begrijpen waar een kerk voor staat.

In twee andere casestudies, ten slotte, willen gemeenten meer bewust op zoek naar het verhaal van de ander, in de overtuiging dat het eigen verhaal daarover iets te zeggen heeft. Hier zien we het begin van een 'van-buiten-naar-binnen'-denken: een zoektocht naar een missionaire praktijk die werkelijke vragen en behoeften van de omgeving heeft verwerkt. In één studie blijft dit nog bij een verlangen om een 'kom-naar-ons'-praktijk te veranderen in 'ga-met-hen'. In de Groningse gemeente op het Hogeland heeft men echter duidelijk een behoefte aan-geboord, min of meer langs de klassieke volkskerkelijke lijn van de kerk als '*public utility*'. Via een creatieve benadering van de Stille Week en de Gedachteniszondag weet men het evangelie te verbinden met vragen van mensen rondom verlies, rouw en herinnering van geliefden. Het levert weliswaar geen kerkgroei op, maar wel een goede naam in het dorp en veel belangstelling.

Terug naar het verhaal

Ik concludeer dat in de meeste van de casestudies er duidelijk sprake is van missionaire bewustwording, althans van een zeker bewustzijn dat de kerk tegenwoordig zelfs op het platteland marktkoopman is. Zodoende zijn in alle gevalstudies aanknopingspunten te vinden voor de missionaire praktijk: ▷

- toerusten, faciliteren en enthousiasmeren van 'leken' om hun geloof met anderen te delen;
- creëren van 'third places', ofwel neutrale publieke ruimten waarin mensen van binnen en buiten de kerk elkaar kunnen ontmoeten;
- het benutten van de publieke functie van een kerkgebouw;
- goede pr en informatievoorziening (wegwijzers, literatuur, cursussen en dergelijke);
- diepgaand engagement met de levens van mensen in het dorp om hun werkelijke behoeften en vragen op het spoor te komen;
- vergroten van muzikale variatie;
- een creatieve benadering van de liturgie vanuit de vragen van mensen buiten de kerk;
- intentionaliteit: samenhang en volgorde aanbrengen in missionaire activiteiten, zodat mensen die belangstelling ontwikkelen een volgende stap kunnen maken (verwijsmogelijkheden).

De meeste gemeenten laten het overigens bij één of twee van de hierboven vermelde zaken. Daarbij overweegt meestal een voorzichtige benadering die het eigen kerkelijk leven zoveel mogelijk onaangetast laat, maar dit aantrekkelijker, zichtbaarder en toegankelijker wil maken door middel van betere publiciteit en lagere drempels ('kom-naar-ons'). Verder is opmerkelijk dat de beschrijvingen vrijwel geheel gaan over activiteiten en structuren, maar niet of nauwelijks over bezielde gelovigen. De nadruk ligt op het kapitaal van gebouwen, programma's en geld; niet op menselijk of geloofskapitaal. Ten slotte valt

*Er zijn hier bijvoorbeeld gelovigen
die bereid (en in staat!) zijn
met een ander te bidden*

me op dat er in geen enkele gevalstudie sprake is van missiologische bezinning op de vraag wat nu het goede nieuws van Jezus Christus is voor deze specifieke plaats en tijd. In een aantal case-studies wordt vluchtig aan die vraag gerefereerd via formules als 'samen het evangelie van Christus uitdragen' of 'zingeving aanbieden' of 'delen van het evangelie van Jezus Christus'. Maar nergens krijgen we een indruk dat deze gemeenten een bezinningsproces hebben doorgemaakt waarin zij hebben ontdekt wat dit evangelie is in haar concrete plaats en tijd.

Dit kan wijzen op interne secularisatie; men beschikt niet (meer) over de bronnen waarmee de vraag naar het evangelie gesteld kan worden, men is er verlegen mee geraakt. Misschien

lukt het nog om een traditionele versie van het evangelie te verwoorden, en mis-

schien voelen stevig gesocialiseerde (oudere) christenen zich daar nog goed bij, maar in zulke formuleringen is nauwelijks nog contact met het leven van nu. Door deze sprakeloosheid dan wel traditionalisme komt als vanzelf het instituut meer centraal te staan dan het geloof, hetgeen de interne secularisatie versterkt en buitenstaanders het gevoel geeft dat zij benaderd worden als potentiële steunverleners, in plaats van als mensen voor wie er goed nieuws is. Juist de samenleving van nu, waarin kerken geen religieus monopolie meer hebben, werpt kerken terug op hun verhaal. Ongeacht wat we vinden van keuzevrijheid en consumptie, zullen in zo'n cultuur alleen kerken bloeien die weten waarvoor ze staan en dit met overtuiging en plezier uitdragen.

Adam Hamilton drijft het misschien op de

< Wandschildering van Gijs Frieling

>

reflectie

spits (maar slechts een beetje) wanneer hij zegt dat iedere voorganger in onze cultuur antwoord moet kunnen geven op deze drie vragen. In volgorde van belangrijkheid:

1. Waarom hebben mensen Jezus Christus nodig?
2. Waarom hebben mensen de kerk nodig?
3. Waarom hebben mensen deze kerk nodig?

De antwoorden op die vragen kunnen kort en simpel zijn, of rijk en genuanceerd. Maar het punt is: missionair zijn kan niet ophouden bij wat voorzichtige cosmetische aanpassingen aan de buitenkant van het kerkelijk leven. Het is een ontdekkingstocht naar de centrale vraag waarom het hier en nu goed nieuws is dat Jezus Christus is gekomen, gestorven en opgestaan, en wat dit betekent voor de missie van 'onze' gemeente.

Misschien dat de gemeenten in het Drentse dorp, in het provinciestadje en op het Hogeland hier een weg wijzen: contextualisering gebeurt enerzijds wanneer kerken zich verdiepen in wat mensen bezighoudt en zoeken naar creatieve manieren om dit te verbinden met het evangelie, en anderzijds door 'leken' toe te rusten en vanuit hun hart te laten spreken over hun geloof met anderen. In de ene gemeente komen 'buitenstaanders' binnen om werkelijke behoeften te vervullen in een zorgvuldig vormgegeven liturgie rondom het lijden van Christus, in de andere gemeente leggen gelovigen contact met burens, vrienden en toeristen om er werkelijk te zijn voor hen, zonder zich te schamen voor hun geloof. Dit zijn belangrijke missionaire praktijken die alleen kunnen ontstaan vanuit een intens engagement van de kerk met haar omgeving en een diepgaande verworteling in het evangelie.

Missionaire processen

De overgang tussen een cultuur van 'verplichting' (fatsoen, gewoonte, vanzelfsprekendheid) naar een cultuur van 'consumptie' (keuze, voorlopigheid, smaak) is voor kerken een kwetsbare en soms angstige tijd. Het is duidelijk dat de manier van kerk-zijn die we altijd gewend waren op zijn eind loopt. Maar wat komt ervoor terug? Komt er wel iets terug? Er is alle reden om daar bezorgd over te zijn. Vermoedelijk zal de kerk in haar huidige institutionele vorm in veel dorpen binnen een generatie verdwijnen. Met die wetenschap in het achterhoofd lijkt het spreken over een missionaire kerk vruchteloos. En dat zou het ook zijn, wanneer 'missionair' zijn neerkomt op herstel van wat is geweest. Vandaag wordt steeds meer duidelijk dat die tijd niet terugkomt. De grote, alomtegenwoordige kerk van vroeger is voorbij. Het probleem is dat de verbeelding van veel christenen in Nederland zozeer is verbonden met die kerk dat zij als het ware de maatstaf vormt van al onze plannen en overwegingen. En zo ziet al ons streven er al snel vrij armetierig uit. Vaak realiseren we ons daarbij onvoldoende dat de hele samenleving van toen voorbij is, inclusief algemene opkomst bij verkiezingen, een groot dienstplichtigenleger, luisteren naar radiohoorspelen, massaal kijken naar drie tv-zenders, grote vakbonden, een enorme hoeveelheid vrijwilligers, en drie politieke partijen die samen 90 procent van de stemmen trekken. Nederland is een totaal andere samenleving dan vroeger en de kerk is in feite een van de laatste, verrassend taaie, restanten van de mobilisatiesamenleving van toen. Wanneer we ons dit realiseren, weten we nog steeds niet hoe de toekomst van de kerk

zal zijn, maar misschien komt er in onze verbeelding ruimte voor een nieuwe manier van kerk-zijn, een die past in de samenleving van morgen.

Daar hoeven we niet op vooruit te lopen. Maar gemeenten kunnen zich er wel op voorbereiden, door hun bronnen open te houden en uit te diepen, en vooral door het volk van God te activeren. De Canadese kerkopbouwkundige Alan Roxburgh heeft in verschillende publicaties benadrukt dat de tijd van grote modellen en structuren voorbij is. Hier sluit hij niet slechts aan bij oeroude theologische inzichten (de kerk is niet rationeel te plannen, maar zij is een akker), maar ook bij wetenschappelijke inzichten in het ontstaan en verspreiden van nieuwe ideeën (*social physics*). Modellen veronderstellen dat de geschiedenis zich voorspelbaar, wetmatig voltrekt. Ze veronderstellen dat wat op de ene plaats 'werkt' ook elders zal werken. Ze zijn veel te afhankelijk van de geniale eenling aan de top, en die zijn overal (ook in kerken) dun gezaaid. Bovendien leidt het toepassen van modellen meestal tot de-humanisering van de kerk: mensen die niet passen in het grote plan, krijgen zomaar te horen dat zij beter een andere kerk kunnen gaan zoeken.

Roxburgh laat in zijn boeken zien dat er geen 'quick fix' is om een gemeente missionair te maken. Het gaat erom een gezamenlijke verbeeldingskracht te cultiveren, waaruit visie, verlangen en ideeën geboren worden. Het is een simpel feit: velen weten meer dan één. Voorgangers moeten het als hun voornaamste taak zien om processen op gang te brengen, waarin de

gemeente visie kan vormen. Het voert te ver om zijn gedachten hier uit te werken, maar het komt erop neer dat plaatselijke gemeenten (desnoods onder begeleiding van buitenaf) hun omgevingsbewustzijn vergroten door zich volhardend en met behulp van creatieve methoden te verdiepen in de levens van mensen in hun omgeving. Hun ervaringen en verhalen brengen zij op allerlei manieren de kerk binnen, daartoe gestimuleerd en gefaciliteerd door leidinggevend. Tegelijk worden deze verhalen in gesprek gebracht met het verhaal van de Schriften: waar lichten nieuwe inzichten op, waar wordt verlangen geboren? Ten slotte is het volgens Roxburgh belangrijk om dit proces van bezinning te combineren met het invoeren van een aantal eenvoudige missionaire praktijken en experimenten, waarvan hij allerlei voorbeelden geeft. Het is allemaal niet hemelbestormend en het levert waarschijnlijk geen hoge

Missionair leiderschap is investeren in mensen, hen helpen om getuige te zijn in woord en daad

groeicijfers op, maar het versterkt het geloof en het enthousiasme, omdat mensen gaan zien

dat de Bijbel werkelijk iets te maken heeft met het leven van hier en nu, en dat hun leven – hoe grijs en verzwakt ook – er werkelijk toe doet in Gods wereld.

Naar mijn idee is deze benadering van Roxburgh van veel betekenis voor kleine kerken in een seculiere omgeving. Hij legt het proces van visievorming terug in de gemeente zelf, door haar te voeden met verhalen uit de Bijbel en de omgeving van de kerk, en met nieuwe praktijken waarin de gemeente haar verlangen tot uiting kan brengen. Zijn benadering is niet gericht op het herstel van de kerk en op het behoud van predikantsplaatsen (ook al heeft hij

niets tegen betaalde predikanten), maar op het robuuster maken van de gemeente zelf. Een kerk die afhankelijk blijft van top-down structuren en van de ideeën van individuele professionals, is log en kwetsbaar. Zij zal niet alert reageren op veranderingen, en het ontbreekt haar aan realistische en inspirerende visie. Een kerk die – hoe klein zij ook is – geworteld is in de Schriften, geëngageerd met haar omgeving en die haar gemeenschap gevormd weet door eenvoudige liturgische en missionaire praktijken, kan niet alleen overleven, maar ook impact hebben.

Missionair leiderschap

Wat voor type leiderschap hoort hierbij? Er bestaat heel wat literatuur over het leiding geven aan missionaire veranderingen. In de afgelopen jaren is er ook enig onderzoek gedaan naar missionaire voorgangers in Nederland. Zelf was ik betrokken bij zo'n onderzoek dat een aantal jaren geleden plaatsvond, vanuit de Christelijke Hogeschool Ede. Zulke onderzoeken laten vaak zien dat missionair effectieve voorgangers:

- investeren in relaties – zij besteden, zeker in de beginfase van het proces, veel tijd om met verschillende mensen in de gemeente te praten;
- proberen variatie in de gemeente meer te faciliteren – bijvoorbeeld door het starten van verschillende soorten samenkomsten voor verschillende doelgroepen;
- zelf het voorbeeld geven in contacten naar buiten;
- gevoel hebben voor communicatie – intensief en geregeld dezelfde zaken benadrukken op creatieve manieren;

- een scherp oog hebben voor gaven in de gemeente – proberen taken te vinden die passen bij mensen en niet bang zijn om goede mensen naast zich te dulden.

Uit ons eigen onderzoek kwam naar voren dat zulke voorgangers vaak al enige ervaring hebben. Niet zelden staan zij in hun derde of vierde gemeente. Zij hebben, kortom, de nodige ervaring en mensenkennis opgedaan, blijkbaar zonder hun gedrevenheid te verliezen. Op-

vallend is ook dat de meesten van hen bereid zijn langere tijd in een gemeente te blijven, en dit ook duidelijk communiceren aan de gemeente. Daar zit logica in: mensen zijn alleen bereid de prijs van veranderingen te betalen, als zij weten dat degene die de veranderingen heeft aangezwengeld de gevolgen met hen zal dragen. Veel van de bewuste voorgangers noemen ook het hebben van een zekere 'persoonlijkheid' (charisma) als een belangrijke eigenschap. Dat betekent niet noodzakelijk dat iemand een geweldige prediker of inspirerend theoloog is; het gaat vooral om 'iemand durven zijn'. Rein Nauta drukt dat uit als 'vreesloze nabijheid' ofwel het vermogen tot differentiatie. Een voorganger moet dichtbij mensen durven zijn, terwijl hij of zij tegelijk met hen van mening durft te verschillen. Een voorganger moet staan voor wat hij of zij gelooft en belangrijk vindt, terwijl hij of zij tegelijk in contact kan blijven met mensen. Ook probeerden deze voorgangers respect te hebben voor 'achterblijvers' in het proces, ruimte te geven aan hun verhalen. Stuk voor stuk investeerden zij veel tijd in 'dwarsliggers', maar zij

gaven hun niet de gelegenheid het proces op te houden.

Conclusie

De kerk zoals we die kennen wordt bedreigd op het platteland. Mensen onttrekken zich, komen minder geregeld, vergrijzing slaat toe, de vanzelfsprekende geloofsoverdracht stukt, begrotingen komen onder druk te staan, en gebouwen rotten weg. Er is genoeg reden tot bezorgdheid, maar tenzij de kerk zoals we die kennen het laatste woord is over de sociale gestalte van het evangelie, is er ook reden tot hoop.

De in dit nummer gepresenteerde kerken zijn begonnen aan een missionair proces, sommige nog heel aarzelend, andere al wat gedurfd. De casestudies bieden veel praktische ideeën, maar vooral stof tot reflectie. De weg vooruit ligt in een geleid proces waarin gemeenten worden toegerust om zelf visie te vormen en experimenteren in praktijk te brengen. ◀

Literatuur

- Davie, G. (2007). *The Sociology of Religion*. London: SAGE.
- Hamilton, A. (2002). *Leading beyond the Walls: Developing Congregations with a Heart for the Unchurched*. Nashville: Abingdon Press.
- Hollinghurst, S. (2010). *Mission Shaped Evangelism: The Gospel in Contemporary Culture*. London: Canterbury Press.
- Nauta, R. (2006). *Paradoxaal leiderschap: Schetsen voor een psychologie van de pastor*. Nijmegen: Valkhof Pers.
- Noort, G. e.a. (2008). *Als een kerk opnieuw begint. Handboek voor missionaire gemeenschapsvorming*. Zoetermeer: Boekencentrum.
- Paas, S. (2012). *The Crisis of Mission in Europe*: Is

There a Way Out? *Scandinavian Evangelical e-Journal* 3, 16-51.

- Paas, S. (2012). Mission among Individual Consumers. In: Bolger, R.K. (ed.), *The Gospel After Christendom: New Voices, New Cultures, New Expressions*. Baker: Grand Rapids, 150-163.
- Paas, S. (nog te verschijnen). *Church Planting in the Secular West: A Critical View from Europe*. Grand Rapids: Eerdmans.
- Pentland, A. (2014). *Social Physics: How Good Ideas Spread – The Lessons from a New Science*. New York: The Penguin Press.
- Roxburgh, A.J. (1997). *The Missional Congregation, Leadership & Liminality*. Harrisburg: Trinity Press.
- Roxburgh, A.J., Romanuk, F. (2006). *The Missional Leader: Equipping Your Church to Reach a Changing World*. Hoboken: Wiley & Sons.
- Roxburgh, A.J. (2010). *Missional Map-Making: Skills of Leading in Times of Transition*, San Francisco: Jossey-Bass.
- Wrogemann, H. (2012). *Den Glanz widerspiegeln: Vom Sinn der christlichen Mission, ihren Kraftquellen und Ausdrucksgestalten*. Berlin: LIT Verlag.

Stefan (prof.dr. S.) Paas is hoogleraar Missiologie aan de Theologische Universiteit Kampen en bijzonder hoogleraar Kerkplanting en kerkvernieuwing in een seculiere context aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.
s.paas@vu.nl; spaas@tukampen.nl